

Анна Лемещенко

ТЕАТРАЛЬНІ КРИТИКИ ПОЧАТКУ ХХ СТ. ПРО ПОСТАНОВКУ П'ЄС ПОЛЬСЬКИХ ДРАМАТУРГІВ У КИЇВСЬКОМУ ТЕАТРИ МИКОЛИ САДОВСЬКОГО

На початок ХХ століття припадає один із важливих етапів розвитку національного драматичного театру — закінчується доба панування мандрівного способу існування українських театральних труп і формується в урбаністичному середовищі нова модель національного інтелектуального театру. Цей період ознаменований розвитком української театральної критики, її якісним утвердженням як способу театрального мислення.

На шляху осягнення нового стояла Трупа українських акторів під орудою Миколи Садовського, яка стаціонарно діяла у Києві з 1907 по 1919 роки (розпочавши свою діяльність 1906 року в Полтаві й завершивши її 1920 р. в Кам'янці-Подільському) і яку пізніше театрознавці ввели до історії театру під умовною назвою Київський театр Миколи Садовського. Цей театр був українським мистецьким осередком, який згуртував навколо себе громадські й культурні сили українства в російськоімперському соціумі. Для багатьох українських діячів — В.Винниченка, С.Петлюри, М.Грушевського, С.Єфремова, І.Стешенка, І.Личка, С.Черкасенка, Д.Антоновича, А.Ніковського, М.Вороного — мистецтво та політика були невід'ємними, і багато спільних творчих ідей було зреалізовано з творчим колективом Київського театру Миколи Садовського. Українських інтелігентів об'єднувало бажання вивести національну культуру, зокрема театр, на світовий рівень.

В основу свого театру його засновники Марія Заньковецька і Микола Садовський поклали ідею національного демократичного театру, ідею збереження театральних традицій. На сцені першого українського стаціонарного драматичного театру знаходили прочитання класичні п'єси, нова національна драматургія. Згадаймо, що Театр Миколи Садовського кожен новий театральний сезон розпочинав виставою класичної п'єси Івана Котляревського “Наталка Полтавка”. Вже на початку діяльності творчим здобутком театрального колективу стала вистава комедії “Ревізор” М.Гоголя українською мовою. Водночас театр був відкритим до творів сучасних драматургів — якраз на сцені театру М.Садовського знайшли вирішення п'єси Володимира Винниченка, Людмили Старицької-Черняхівської, Спиридона Черкасенка та ін.

Поліпшення ситуації з дозволом на переклади чужоземних п'єс, яке настало після подій 1905 року, сприяло бажанню Трупі українських акторів під орудою М.Садовського виставляти перекладні твори. У репертуарній афіші театру були твори польської драматургії та прози. Варто відзначити, що якраз на початку ХХ ст. інтерес до польської драматургії в Україні зростає, що було викликано необхідністю змін в доборі драматургічних текстів. Тож Трупа українських акторів під орудою М.Садовського здійснювала вистави класичних і тогочасних п'єс: Ю.Словацького, Ю.Крашевського, Г.Запольської, Б.Горчинського та ін. На київській сцені було виставлено понад десять вистав за п'єсами польських авторів, серед яких найбільшим успіхом користувались “В липневу ніч” Б.Горчинського і “Мазепа” Ю.Словацького. У репертуарі театру були також переробки з польської прози — “Циганка Аза”, “Зимовий вечір” М.Старицького, зроблені драматургом ще наприкінці ХІХ ст.

Слово і Час. 2004. №1

Історію Київського театру М.Садовського було відтворено у багатьох театрознавчих працях. Але відсутність в театрознавчих дослідженнях достовірного матеріалу про театральну критику початку ХХ ст. (подано переважно огляд театральних рецензій, але без детального аналізу, без подачі персоналій театральних рецензентів), замовчування персоналій тих митців, які творили історію театру, унеможлиблює аналіз театального життя цього історичного періоду. Це стосується й історії театральних постановок п'єс польських драматургів Київським театром М.Садовського, яка на сьогодні залишається маловивченою. І у дослідженні цього, безперечно, неоціненним скарбом прислужиться спадщина театральних критиків, які творили на початку ХХ ст.

Вивчення впливу польської драматургії та її утвердження в репертуарній афіші Київського театру М.Садовського знаходимо в тогочасних публікаціях театральних критиків Всеволода Чаговця, Леоніда Пахаревського, Дмитра Дорошенка, Андрія Ніковського, Миколи Вороного, Василя Королева-Старого, Олександра Кузьмінського та інших, які були журналістами, редакторами провідних українських і російських часописів: "Рада", "Киевская мысль", "Киевское утро", "Нова Рада", "Літературно-науковий вістник", "Сяйво", "Дзвін" та ін. Анонси, а зрідка й рецензії на вистави театру подавала польська газета "Dziennik kijowski". Упродовж 20–80-х років ХХ ст. імена цих діячів замовчувалися, були викреслені з історії українського театру та культури в цілому. Бувало так, що мистецькі оцінки деяких театральних критиків були відомі, часто фрагментарно цитувалися, але без зазначення авторства, іноді й без назви видання, з якого цитувалося, а здебільшого безадресно переказувалися.

Нині творчість театральних критиків початку ХХ ст. досліджується в публікаціях та виступах на наукових конференціях сучасних театрознавців Р.Пилипчука, Р.Коломійця, П.Кравчука, Л.Барабана, Г.Галабутської, Н.Бабанської, Г.Веселовської, Т.Жицької та ін. Поступове введення в науковий обіг оціночно-критичного масиву театральних критиків світанку ХХ ст., сучасне осмислення творчості тогочасних критиків збагачує українське театрознавство, сприяє вивченню історії театру.

Театральні критики початку ХХ ст. були стурбовані обмеженим репертуаром українських театральних труп і працювали задля освоєння театром творів світової драматургії. Своєрідним маніфестом для театральних митців стала публікація Сергія Єфремова "Українізація світової драми" (1908), в якій підкреслювалася перспектива: "Коли до кращих творів українського драматичного письменства додати ще й ті переклади, що появляються і, певне, появлятимуться у нас, то український театр придбає і нову публіку, і нових прихильників, оновиться змістом і формою, не засмокуватиме артистичних талантів, як ще буває часом тепер, і зробиться великим знаряддям нашого національного відродження"¹.

Тому вже перші вистави польських п'єс, які з'явилися в Київському театрі М.Садовського, були схвально зустрінуті критиками; матеріали кожного з рецензентів впевнюють у їхній великій увазі до творчих здобутків цього колективу. Розголос у пресі мала вистава "В липневу ніч" Б.Горчинського, (прем'єра — 9 квітня 1907 р.), про сценічне життя якої писали в різний час журналісти Д.Дорошенко, В.Чаговець, Л.Пахаревський, О.Кузьмінський.

Дмитро Дорошенко (1882–1951) — видатний політичний і культурний діяч, який перші журналістські спроби розпочинав у газеті "Рада" ще студентом Київського університету Св. Володимира. Про молодого рецензента-початківця зберігся

---

¹ Єфремов С. Українізація світової драми //Рада. — 1908. — 18 вересн.

спогад Євгена Чикаленка — діяча й мецената української культури, видавця популярної української газети “Рада”: “Дуже гарний на вроду, добре вихований, справжній український аристократ [...] дипломат у поводженні з людьми і чомусь соціал-демократ. [...] Має надзвичайну пам’ять, пише легко, гладко і скоро, а тому для щоденної газети дуже цінний співробітник”².

У рецензії на виставу “В липневу ніч” (“Рада”. — 1907. — 11 квіт.) підписаною криптонімом “Д.Д.”, розшифрувати який допоміг “Словник українських псевдонімів та криптонімів (XIX — XX ст.)” О.Дея³, Д.Дорошенко відтворює атмосферу прем’єрної вистави, називає виконавців усіх ролей⁴. На думку рецензента, “п’єса досить шаблонна — в дусі старої народно-сентиментальної драми”. Характеристика акторських робіт позначена компліментарністю, через яку слабко проглядаються сценічні образи.

Одночасно з Д.Дорошенком рецензією на прем’єру відгукнувся Всеволод Чаговець (1877—1950). Журналіст газети “Киевская мысль” зупиняє увагу на п’єсі, розуміючи її як побутову драму; розлого оповідає фабулу, бачить в п’єсі Б.Горчинського “косвенное влияние толстовской “Власти тьмы”; називає акторський склад виконавців основних ролей, виділяючи з-поміж усіх актрису Марію Заньковецьку; пише лаконічно про режисуру й акторські роботи⁵.

Інформацію про прем’єрну виставу “В липневу ніч” та про участь у ній Марії Заньковецької подала польська газета “Dziennik kijowski”⁶.

Деякі місяцями пізніше, уже на початку наступного театрального сезону, критик Леонід Пахаревський (1883 — після 1938) під псевдонімом П.Е-ов публікує рецензію в жовтневому номері “Ради”. Переповідаючи фабулу, він зазначає, що тема п’єси “не досить багата і не оригінальна, чимало разів варіювалася в світовій та й в нашій драматичній літературі”. Рецензент задоволений режисурою Миколи Садовського: “Виконання п’єси було дуже гарне та гармонійне — кожна дрібничка свідчила про старанну і талановиту режисуру М.Садовського”. Він хвалить також акторське виконання М.Садовським ролі Ігнаця, яку “відіграно з великою експресією”⁷.

Л.Пахаревський подає аналіз акторської трактовки образу Ягни Марією Заньковецькою, описує дві важливі сцени, які актриса вирішувала в ліричному ключі з переходом на підкреслений психологізм; не обминув також увагою актора С.Паньківського.

1910 року у виставу вводиться нова виконавиця ролі Ягни Любов Ліницька. Це фіксує критик Олександр Кузьмінський у рецензії, підписаній псевдонімом А.Вечерницький⁸. У важливій, режисерськи зацентрованій сцені зустрічі Ягни з дідичем Моронським у I дії Ліницька зіграла “високоартистично”, наповнивши образ ліричністю. На відміну од трьох попередніх рецензентів О.Кузьмінський тонко відчув неповторність п’єси, її настрій, але не зміг дати правильного визначення новаторському в п’єсі. На його думку, в п’єсі присутній “солоденький елемент мелодраматизму”.

Аналіз критичних відгуків про виставу “В липневу ніч” дозволяє зробити висновок про те, що спектакль було вирішено в жанрі лірично-побутової драми.

² Чикаленко Є. Щоденник (1907 — 1917). — Львів, 1931. — С. 6.

³ Дей О. Словник українських псевдонімів та криптонімів (XIX — XX ст.). — К., 1969. — С. 465.

⁴ Д.Д. [Дорошенко Д.]. Труппа Миколи Садовського // Рада. — 1907. — 11 квітн.

⁵ Ч-ц В. [Чаговець В.]. Украинская труппа. “В липневу ніч” Горчинского / Киевская мысль. — 1907. — 11 апр.

⁶ Teatr Ludowy. Tropa Mikolaja Sadowskiego. W srode d.11-go kwietnja pzszy udziale Zańkowieckiej — “W lipniewu nicz” // Dziennik kijowski. — 1907. — 10 квітн.

⁷ Е-ов П. [Пахаревський Л.]. Труппа М.Садовського. “В липневу ніч” // Рада. — 1907. — 14 жовтн.

⁸ Вечерницький А. [Кузьмінський О.]. Труппа М.Садовського // Рада. — 1910. — 13 березн.

В оцінці п'єси рецензенти перебували під впливом режисерського вирішення й не змогли визначити її новостильовість. Ніхто із рецензентів не подає персоналію тогочасного польського драматурга Болеслава Горчинського, ім'я і творчість якого були в той час знаними, бо в Галичині п'єси Горчинського виставляли українські і польські театральні трупи.

1909 року Д.Дорошенко в підсумковому матеріалі по закінченні театального сезону зазначає: “Одначе, як би мало перекладних п'єс не було виставлено трупю М.Садовського, не треба забувати, що це були перші кроки, тут довелося виступати піонерами і через те поборювати всілякі труднощі. Треба побажати тільки, щоб трупа не зупинялася на тому і все ширше обновляла свій репертуар перекладними новинками”⁹.

Цікаво, що Дмитро Дорошенко, укладаючи 1925 року на еміграції “Покажчик літератури українською мовою в Росії за 1798–1897 роки”, подає широку бібліографію в позиціях про драматичні твори, що свідчить про його увагу у дослідженні історії театру¹⁰. Слід згадати, що він сам брався до перекладу п'єси С.Пшибишевського “Сніг”, а 1907 року від товариства “Просвіта” виступив у київському польському клубі “Огніво” з рефератом про літературну діяльність Івана Карпенка-Карого, в якій зазначає польську тему в його творчості.

Для Дмитра Дорошенка взірцем залюбленості в театр була діяльність сучасника (який в цей час робив стрімкі творчі кроки) Леоніда Пахаревського – майбутнього видатного критика, літературознавця, перекладача. На сцені Київського театру М.Садовського Л.Пахаревський 1907 року дебютував як студент Музично-драматичної школи М.Лисенка. Про це дізнаємося з оголошення в газеті “Рада”: “Сьогодні в середу, 7 листопада, відбудеться в трупі Миколи Садовського дебют учнів випускного класу української драми драматичної школи М.Лисенка (клас М.Старицької). По п'єсі “Сто тисяч” виставлено буде жарт Антона Чехова “Освідчини” (переклад К.Лоського). Всі три ролі в “Освідчинах” гратимуть учні школи: В.Валерик, Ю.Лисенко та Л.Свірговський” (Рада. – 1907. – 7 лист.). Псевдонім “Л.Свірговський” та його скорочення “Л.Свірг.” Пахаревський використовуватиме і в журналістських публікаціях. А ще на початку 1907 р. Пахаревський під псевдонімом “Litera” надрукував відгук на виставу “Мазепа-паж” за Ю.Словацьким трупи Дмитра Гайдамаки, яка гастролювала у Києві наприкінці грудня 1906 р. Автор зазначив, що Д.Гайдамака “цю п'єсу переклав з польської мови (“написав по Словацькому”), що дає підстави критикові правильно стверджувати про те, що це переробка”¹¹. (Український театр того часу використовував як переробки з драматичних і прозових творів, так і переклади оригінальних п'єс.)

Ім'я журналіста, критика Всеволода Чаговця вписане в історію української та російської культури. Його життєвий і творчий шлях відтворено у багатьох українських виданнях¹². У книжці “Очерки истории русской театральной критики” в розділі “Критика кінця XIX – початку XX ст.” подано персоналію В.Чаговця, де коротко згадується про його внесок в український театр¹³. Повсякчас відгукуючись рецензіями на вистави польських п'єс у театральній рубриці газети “Киевская

⁹ Дорошенко Д. Трупа М.К.Садовського. Кінець сезону // Рада. – 1909. – 5 квітн.

¹⁰ Дорошенко Д. Покажчик літератури українською мовою в Росії за 1798–1897 роки. – Прага, 1925.

¹¹ Litera. [Пахаревський Л.]. Українська трупа Д.Гайдамаки // Рада – 1907. – 3 січн.

¹² Див.: Мистецтво України / Біографічний довідник / За ред. А.Кудрицького. – К. “Українська енциклопедія” імені М.П.Бажана, 1997. – С. 625; Пилипчук Р. Лицар сценічного мистецтва // Український театр. – 1977. – № 3. – С. 29–30.

¹³ Див.: Очерки истории русской театральной критики: В 3 кн.: Конец XIX – начало XX века / Под ред. А.Я.Альтшуллера. – Л., 1979.

мысль”, В.Чаговець фіксує життя Театру М.Садовського. Професійною майстерністю критика позначені його статті про виставу “Мазепа” Ю.Словацького, про яку він писав упродовж багатьох літ.

Одночасно з В.Чаговцем й дещо пізніше, виставу “Мазепа”, прем’єра якої відбулася 19 листопада 1913 р. і ввійшла в історію українського театру як високохудожнє явище, рецензували також Андрій Ніковський (1885–1942) та Микола Вороний (1871–1938). Вартісний критичний масив про виставу “Мазепа” цих театральних критиків систематизовано в нашій розвідці¹⁴.

В оцінці досягнень вистави “Мазепа” критики вказують на те, що колектив Київського театру М.Садовського виставив драму Словацького у жанрі романтичної трагедії. Критики одностайні в оцінці вистави як художнього явища; пишуть про особливий успіх дуетного виконання провідних ролей акторами М.Садовським і М.Малиш-Федорець; зазначають про зміни настрою вистави у зв’язку з уведенням акторів із Галичини: Леся Курбаса у 1916 р. та Йосипа Стадника в 1917 р.

На думку критиків, переклад п’єси, здійснений А.Хрущицьким (персоналію перекладача дослідити не вдалося. — *А.Л.*), має вади. Так, А.Ніковський оцінює його як переклад “середньої вартості”¹⁵. З його думкою одностайний М.Вороний, який відзначає неякісний переклад п’єси: “Те, що в минулому сезоні грали в трупі Садовського під назвою “Мазепа” не було і приблизним перекладом славного твору Юлія Словацького. Перед артистами стояло надзвичайно тяжке завдання: силою власного таланту надати “духу живого” мертвим, скаліченим словам і виразними засобами воскресити на сцені образи похованого під руйновищем художнього твору”¹⁶. Цікаво, що навіть цитуючи діалоги і монологи з вистави, М.Вороний оминає текст перекладу, а користується текстом Ю.Словацького, подаючи цитати польською мовою.

З усіх театральних-критичних матеріалів трьох критиків про виставу “Мазепа” статті А.Ніковського видаються найпрофесійнішими. Свої матеріали журналіст підписував псевдонімом “А.Василько”, або його скороченням — криптонімом “А.В.”. Оцінюючи рецензії критика на виставу “Мазепа”, які є своєрідним літописом вистави, його критичні відгуки про інші вистави, А.Ніковського можна найменувати “першим критиком” Київського театру М.Садовського, користуючись не часовою ознакою написання критичних матеріалів, а їх якістю та сутністю.

М.Вороний у статті “Український театр у Києві. Враження та уваги”, оцінюючи виставу “Мазепа” на рік пізніше від А.Ніковського (1914 р.), повсякчас звертається до його рецензії, неодноразово цитує автора публікації в газеті “Рада”. М.Вороний виявився сильнішим в аналізі драматургічного матеріалу. Його роздуми про вплив Шекспіра, Кальдерона на творчість Ю.Словацького, уміння віднайти в режисерській і акторських роботах “шекспірівські мотиви” свідчать про знання історії зарубіжного театру та вміння аналізувати п’єси. Схвалюючи режисерське вирішення вистави, М.Вороний відзначає, що стиль романтичної драми “Мазепа” на сцені відтворено з витонченою театральністю. Стаття М.Вороного, як і рецензії А.Ніковського та В.Чаговця, допомагають зробити висновок, що режисер М.Садовський, який розвивав романтичний напрямок в українському театрі, твір Ю.Словацького “Мазепа” на українській сцені втілює у жанрі романтичної трагедії.

¹⁴ Див.: Лемещенко А. “Мазепа” Юліуша Словацького у Трупі українських артистів Микоди Садовського (Київ, 1913–1918 рр.) // *Юліуш Словацький і Україна: Зб. наук. праць / Київські полоністичні студії / Відп. Ред. Р. Радішевський.* — К., 2000. — Т.ІІ. — С. 318–332.

¹⁵ А.В. [Ніковський А.]. Трупа М.Садовського // *Рада.* — 1913. — 21 лист.

¹⁶ Вороний М. Театр і драма: Зб. статей / Упорядк., вступна ст. О.Бабишкіна / Примітки Р.Коломійця, О.Бабишкіна. — К., 1989. — С. 281.

М.Вороний зауважує, що акторам трупи М.Садовського не вистачає досконалої акторської техніки, необхідної для виконання ролей у європейському репертуарі. Критик вважає, що вистава польської п'єси є "корисною для наших артистів, що виховались на мелодрамі і ще не призвичаїлись до поважної трагедії, — "Мазепа" може бути для них зразком для екзерцицій, практичним прикладом для переходу від одної школи до другої"¹⁷. Акторські роботи М.Вороний описує за допомогою прийому, перейнятого від романтиків — через символи музики, музичних інструментів. Кожному акторському образу він знаходить музичний образ або образ музичного інструмента (арфи, скрипки, сурдинки та ін.).

Залюбленість в театр і знання його життя позначило й поетичну творчість Миколи Вороного, його перо змальовує стихію театру. У поетовій скарбниці є вірш "Спів арлекіна", де образ Актора "Я — арлекін. Я — син юрби" перегукується зі словами-переконаннями Миколи Садовського: "Театр мій — театр демократичний, мої глядачі — народна маса". М.Вороний здійснив переклади драм О.Пушкіна, п'єси "Підступність та кохання" Ф.Шіллера, трагедії "Мазепа" Ю.Словацького (зберігся переклад 1-го акту), вірша М.Гумільова "Театр".

Варто згадати, що Микола Вороний уважно вивчав цензурні заборони щодо перекладів українською мовою творів світової драматургії. Цим питанням він особливо ретельно займався 1912 року. Очевидно, це було пов'язане з його роботою над збиранням матеріалів до книжки "Історія українського театру", над якою він працював напередодні Першої світової війни.

У листі Марії Грінченко до М.Вороного від 14 листопада 1912 р. про листування Бориса Грінченка з цензурою адресатка зазначала: "Якщо Вам для роботи Вашої про театр потрібні відомості про заборони цензурою п'єс з м о т і в і р о в к о ю з а б о р о н и (підкреслення М.Грінченко — *А.Л.*), це є в листуванні Бориса Дмитровича з цензурою, міністром і сенатом в справі заборони "Марії Стюарт"¹⁸.

На жаль, в "Історії української літературної критики: Дожовтневий період"¹⁹ про цих театральних критиків початку ХХ ст. подано скупу інформацію. Так, про Л.Пахаревського згадується тільки як про журналіста "Киевской старины", дещо більше інформації про Миколу Вороного. Тут годі шукати матеріалу про критичну діяльність Андрія Васильовича Ніковського — літературознавця, мовознавця, журналіста, театального критика та громадського діяча. А.Ніковський редагував у Києві газету "Рада" (1913—1914), журнал "Літературно-науковий вістник" (1914), газету "Нова Рада" (1917—1919). Він автор багатьох журнальних і газетних статей на літературознавчі, мовознавчі, театрознавчі теми.

Заслужують на увагу критичні відгуки про вистави Київського театру М.Садовського пера Василя Королева-Старого (справжнє прізвище — Королів, 1879—1943), які датуються 1912 роком (в газеті "Рада") і 1917 — 1918 рр. (в "Новій Раді"). У відгуку про виставу "Мед каштелянський" Ю.Крашевського 1912 р. В.Старий (а саме цим псевдонімом В.Королів підписує всі свої рецензії) зазначає, що це бенефісна вистава і вона має вади — "непевний тон акторів, що намагались уникнути всього фарсового й добивалися "реальності". Критик, почавши рецензію словом про бенефіціанта Северина Паньківського в ролі Яцика Солодухи, переказує фабулу, а далі професійно аналізує п'єсу, яку "написано в тонах легкої комедії, напівфарсу, з великим знанням сцени, трохи в старовинному

¹⁷ Див.: *Вороний М.* Театр і драма. — С. 279.

¹⁸ Лист М.Грінченко до М.Вороного від 14 листопада 1912 року. — Фонди Державного музею театального, музичного та кіномистецтва України. — Р. — № 988 с.

¹⁹ Див.: *Історія української літературної критики /Дожовтневий період.* — К., 1988.

дусі (сценичні ефекти, місця “під завісу”), але слухається вона з неослабною цікавістю”. Про переклад п’єси В.Старий пише: “Хрущицький не переклав, а “перетер” жарт Крашевського”²⁰.

Перекладом п’єси “Моральність пані Дульської” Г.Запольської – “формальним, сухим і недотепним”, зробленим Северином Паньківським, незадоволений вже інший критик – Олександр Кузьмінський (встановити роки життя і дослідити персоналію не вдалося. – *А.Л.*). Критик у рецензії, підписаній псевдонімом А.Вечерницький, відзначає: “Д-ій Паньківський, очевидно, стараючись залишити в п’єсі колорит польської мови і побутових виразів, вжив силу полонізмів, латинізмів і всяких кованих слів; попадаються і тяжкі граматичні форми”²¹.

Василь Королів у короткій рецензії в “Раді” від 21 вересня 1917 р. на прем’єру вистави “Шалапут” І.Глінського пише про старанність режисерської роботи Й.Стадника, вказуючи на перенесення елементів “тої європеїзації, що була в постановках львівських”. Відзначає незвичність перекладу, “який зроблено цілком по-галицькому, тою мовою, що ми звемо крутою”.

З рецензією В.Королева-Старого на виставу “Шалапут” перегукується критичний матеріал рецензента газети “Відродження” під псевдонімом В.Миля (яким підписувався Василь Миляєв, сценічний псевдонім – Василько, – 1893–1972) на наступну роботу трупи М.Садовського – виставу “Попихач” І.Шуткевича у перекладі й режисурі Йосипа Стадника. Це також бенефісна вистава, у якій “артистка з хорошою школою” Софія Стадникова виступила в ролі сироти. У рецензії перелічується весь склад виконавців, серед яких Г.Затиркевич-Карпинська, Й.Стадник. Коротка характеристика критиком акторської роботи Й.Стадника – “благородну фігуру мрійного студента подав Й.Стадник” – впевнює в прекрасній фізично-сценічній формі цього актора, який маючи сорокарічний вік, на сцені Київського театру М.Садовського грав ролі молодих героїв (серед яких і образ Мазепи)²².

В.Королів написав також рецензію на виставу “Зачароване коло” Люціана Риделя²³, в якій він коротко окреслює сценічні образи, створені акторами, виділяючи з-поміж усіх роботу актриси травесті Євдокії Долі. Характеристику драматургічного матеріалу критик не дає, також не інформує про драматурга-модерніста Л.Риделя. Переклад Софії Тобілевич рецензент хвалить.

Велика публікація про виставу “Зачароване коло” із ілюстраціями є в журналі “Сяйво”. Це детальна критична стаття про п’єсу, режисерське вирішення та акторські роботи. Вона має назву “Вистава “Зачарованного кола” в театрі М.Садовського. Вражіння від вистави п’єси 6 грудня 1912 р.” і підписана псевдонімом Mortalis²⁴. Літературознавець Л.Комар у статті “Лісова пісня” Лесі Українки і “Зачароване коло” Люціана Риделя²⁵ розшифровує Mortalis як спільний псевдонім Андрія Ніковського і Віктора Піснячевського (1883–1933), не посилаючись на джерело. Підтвердження знаходимо у словнику О.Дея.

Але відомий актор і режисер В.Василько (В.Миляєв) у своїй мемуарній книжці “Театру віддане життя”, згадуючи свою роботу в журналі “Сяйво” насамперед як фотографа, пише: “Саме тоді уперше в житті я публічно виступав у ролі театрального

²⁰ *Старий В.* [Королів В.]. Український театр. Бенефіс С.Паньківського // Рада. – 1912. – 18 грудн.

²¹ *Вечерницький А.* [Кузьмінський О.]. Трупа М.Садовського // Рада. – 1910. – 19 лютого.

²² *Миля В.* [Миляєв В. Він же – Василько В.]. Театр М.Садовського // Відродження. 1918. – №7.

²³ *Старий В.* [Королів В.]. Український театр. “Зачароване коло” // Рада. 1912. – 15 листоп.

²⁴ *Mortalis.* Вистава “Зачарованного кола” в театрі М.Садовського / Вражіння від вистави п’єси 6 грудня 1912 р. // Сяйво. – 1913. №1 (січень). – С. 22–26.

²⁵ *Комар Л.* “Лісова пісня” Лесі Українки і “Зачароване коло” Люціана Риделя // Слово і час. – 1993. №5. – С. 65–67.

рецензента, підписуючись псевдонімом Mortalis (“Смертний”)²⁶. Можна припустити, що тут вкралася помилка при редагуванні книги, яка імовірно, походить від купюр цензора у 1980-х роках, коли імена А.Ніковського та В.Піснячевського не оприлюднювалися.

Остерігаючись цензорських правок, Софія Тобілевич, яка зробила переклад п’єси, у своїх спогадах також не згадує про видатних критиків і не розшифровує згадуваний нею псевдонім Mortalis²⁷.

Зіставлення фактів та аналіз тексту виводить на думку, що авторами статті в журналі “Сяйво” є А.Ніковський та В.Піснячевський, фотоілюстрації, звичайно ж, зроблені В.Васильком. Оригінали фотографій вистави “Зачароване коло”, оприлюднених в “Сяйві” та багатьох інших вистав Київського театру М.Садовського, передані В.Васильком до фондів Театрального музею, співорганізатором якого він був у 1920-х роках²⁸.

Критики визнають переклад задовільним (“передано дух польської фантазії”), схвалюють режисуру М.Садовського та музичне оформлення О.Кошиця. Найбільшу увагу звертають вони на художнє оформлення І.Бурячка, детально описуючи декорації до кожної дії. Захват у рецензентів викликає “повна етнографічної реальності” декорація IV дії. Тонко відчуючи модерний твір Л.Риделя глядачі детально описують образи, створені акторами, виділяючи поміж усіх акторські роботи Є.Долі, М.Малиш-Федорець, Є.Рибчинського, Є.Хуторної.

У багатьох публікаціях того часу знаходимо високу оцінку діяльності Київського театру М.Садовського та самого керманіча театру. 1913 року актор, режисер, театральний діяч Панас Саксаганський у короткому інтерв’ю кореспонденту газети “Рада” наголосив, що “найбільш цікавим по своїм фарбам є, безумовно, Київський український театр Садовського. Своє діло д.Садовський веде правильно, певною рукою. Даючи цілком художні європейські постановки українських п’єс, д.Садовський зразу зсунув український театр з того мертвого пункту, на який він був став ... заснував театр характеру загальноєвропейського, як в справі постановки, так і в справі вибору п’єс”²⁹.

Гідно оцінюючи заслуги митця і громадянина М.Садовського, В.Королів-Старий на смерть Миколи Карповича друкує у львівському “Вістнику” некролог-статтю “Тобілевич-Садовський (Фрагменти спогадів)”. Теплі, щирі слова про громадянина, митця ллються зі сторінок: “Микола Садовський перебував на сцені 51 рік. Театральний кон, на якому він прожив більш як поза ним, був його стихією, фактично субстратом його реального життя. ... Про мало кого з українських людей моєї доби було стільки списано паперу, як про Миколу Садовського. Так чи це диво, коли про нього писано було більше півстоліття вряд? То ж не перебільшую, сказавши, що колись у музеї його світлого імени буде ціла книгозбірня, як позаводять в томи, писані про нього щонайменше в трьох державах і багатьма мовами самі театральні рецензії, в котрих то на недосяжну височінь підносилося, то в болоті волочилось це історичне ім’я. Та і поза літературою, що висказується про Миколу Карповича як гігантської сили актора, виняткового антрепренера та організатора, одчайдушного робітника нашої многотрагедійної сцени, — було про нього чимало доброго написано і як про справжнього громадянина, що служив чесно не лише українським музам, але ж і цілій українській справі”³⁰.

²⁶ Василько В. Театру віддане життя. — К., 1984. — С. 53.

²⁷ Фонди Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України. — Р. — № 191.

²⁸ Фонди Державного музею театрального, музичного та кіномистецтва України. — Ф. — №№ 27689-27836, 52816 (1-9).

²⁹ Рада. — 1913. — 13 січн.

³⁰ Королів-Старий В. Тобілевич-Садовський (Фрагменти спогадів) // Вістник. — Львів. — 1933. — № 1. — С. 291-299.

Ще раніше В.Королів писав про Миколу Садовського: “ Заборонили йому друк афіш по-українському, заборонили й друк газетних оповісток, познімали навіть з афіш таке страхіття, як жовто-синя смужка з краю, — й він все терпів і жив”³¹.

Узагальнений театральний-критичний масив української періодики початку ХХ ст. про вистави польських п'єс у провідній театральній трупі — Київському театрі Миколи Садовського, збагачуючи дослідження історії українського театру, дозволяє зробити висновок про те, що українська театральна критика початку ХХ ст. набула якісного професійного рівня. На зміну рецензуванню приходить театральний-критичний осмислення вистави.

---

³¹ *Старий В. [Королів В.]. Український театр. Труппа Миколи Садовського // Нова рада. — 1917. — 2 травн.*

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В БІБЛІОТЕЧНІЙ СФЕРІ

7–9 жовтня 2003 р. в Києві Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського спільно з Асоціацією бібліотек України і Радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук — членів Міжнародної асоціації академії наук було проведено Міжнародну наукову конференцію “Інноваційна діяльність — стратегічний напрям розвитку наукових бібліотек”, присвячену 85-річчю НАН України, 85-річчю Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, 10-річчю Міжнародної асоціації академії наук.

Конференція проходила за секціями: “Принципи формування стратегії та управління розвитком інноваційної діяльності бібліотек”; “Бібліотечно-інформаційні інновації: ідеї, реалії, перспективи”; “Інновації в системі бібліотечного сервісу”; “Бібліотечно-інноваційний продукт: проблеми творення і використання”; “Бібліотечні технології: традиції та інновації”. Також було проведено семінари “Інноваційні технології збереження фондів”; “Бібліотечні електронні інноваційні технології”; “Національний формат представлення бібліографічних даних УКРМАРК” та круглі столи: “Завдання розвитку вітчизняних бібліографічних інформаційних ресурсів”; “Нововведення в системі бібліотечно-інформаційної освіти і підвищення кваліфікації кадрів”; “Інновації в управлінні бібліотечною сферою”.

Конференцію відкрив Генеральний директор НБУВ акад. НАН України *О.Онищенко*. У її роботі взяли участь провідні вчені та фахівці України: акад. НАН України *О.Онищенко*, *І.Курас*, *В.Стрелко*, чл.-кор. НАН України *В.Петров*, *В.Клепиков*, *Ю.Снежкін*, *В.Даниленко* та ін.

Учасники конференції порушували проблеми розвитку стратегії діяльності наукових бібліотек в умовах переходу до інформаційного суспільства: *О.Ботушанська*, директор Одеської державної наукової бібліотеки ім. М.Горького — “Бібліотечно-інформаційні інновації в Одеській державній науковій бібліотеці ім. М.Горького”; *П.Рогова*, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України — “Стратегія розвитку освітянської бібліотечної мережі”; *В.Дерлеменко*, заступник директора з наукової роботи Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН — “Питання створення Національної доктрини розвитку інформаційно-бібліотечної справи в Україні та розробки концепції розвитку сільськогосподарських бібліотек”; вдосконалення структури та змісту інноваційної діяльності бібліотечно-інформаційних установ України: *Л.Кононенко*, начальник управління Міністерства культури і мистецтв України — “Основні тенденції розвитку інноваційних технологій у системі бібліотечних закладів України”; *Я.Варивода*, головний консультант Управління стратегічних ініціатив Адміністрації Президента України — “Інформаційна стратегія та управління інформаційними ресурсами”; *Т.Букшина*, заступник директора Державної